

คويا กิโยมา เด ปียา

ท่านผู้หญิงญี่ปุ่นในแผ่นดิน

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

วิบูลย์ วิจิตรวาทการ

ตอนที่ 8

คราวนี้ขอย้อนกลับมาเรื่องของนายพลเดฟาร์จและ ทหารฝรั่งเศสทั้งหลายต่อ

พงศาวดารเรื่องฝรั่งเศสกับไทยได้เล่าต่อไปว่า เรือสยามและเรือละโว้ก็ได้แล่นออกทะเลไป โดยไม่รับทหารบาดเจ็บปืนใหญ่ เสบียง เสื้อผ้าหรือข้าวของจากเรือสำปั้นไทยเลย เข้าใจว่าเรือสำเภา 2 ลำนี้มีเสบียงพอที่จะแล่นออกทะเล ข้ามมหาสมุทรไปถึงเมืองปอนตีเซรีได้ แต่ที่น่าแปลกใจคือ เมื่อ กองทหารฝรั่งเศสนี้ได้ไปถึงเมืองปอนตีเซรีโดยปลอดภัย แทนที่จะลงสำเภาฝรั่งเศสกลับไปสู่บ้านเกิด เมืองนอนของตนเสีย กลับมีการประชุมกันใหญ่ ปรึกษารือกันว่าควรจะทำอย่างไรต่อไป

บางคนก็ว่าควรจะไปประเทศฝรั่งเศส บางคนก็ว่าควรเดินเรือสำเภากลับไปรบกับไทยใหม่ที่กรุงศรีอยุธยา บางคนก็ว่าควรแล่นเรือสำเภาไปยึดเกาะภูเก็ตของไทยไว้เสีย ลงท้ายฝ่าย หลังนี้ชนะ และนายพลเดฟาร์จก็แล่นเรือสำเภามายึดเกาะภูเก็ต

“เมื่อวันที่ 31 เดือนมกราคม ค.ศ. 1689 เรือสยามกับเรือละโว้ได้ไปทอดสมอที่หน้าเมือง ปอนตีเซรี พวกนายทหารฝรั่งเศสซึ่งได้ไปรวมพร้อมกันอยู่ที่เมืองปอนตีเซรีนั้น ได้ประชุมเพื่อ ปรึกษารือกันว่าควรทำประการใดต่อไป มองซิเออร์มาแตง ผู้อำนวยการบริษัทฝรั่งเศสฝ่ายอินเดีย ก็ได้ประชุมอยู่ด้วย บางคนก็ได้บอกความเห็นว่าจะกลับไปเมืองไทย บางคนก็เห็นว่าควร จะกลับไปฝรั่งเศส บางคนก็เห็นว่าควรจะไปยึดเกาะภูเก็ตไว้”

การที่นายพลเดฟาร์จหวนเรือสำเภาทั้ง 2 ลำกลับมายึดเกาะภูเก็ตของกรุงสยามนี้ คงจะเป็นเพราะความละอายใจในความซื่อสัตยาของตนเอง ที่ได้ทอดทิ้งสังฆราช เมเตโปลิส และชาว ฝรั่งเศสอีกหลายคนไว้เบื้องหลังในกรุงศรีอยุธยา รวมทั้งทหารฝรั่งเศสที่เจ็บป่วยด้วย เมื่อมาทอดสมอ ที่เกาะภูเก็ตแล้ว เขาก็พยายามเจรจากับฝ่ายไทยต่อไป ขอให้ปลดปล่อยจนชาวฝรั่งเศสที่เราได้จับมา เป็นเชลย และเขาเองก็จะปล่อยข้าราชการที่เป็นตัวประกันเหลืออยู่ กลับคืนให้แก่สมเด็จพระเพท ราชา

ฝ่ายไทยก็ตอบมาว่า ไม่เชื่อคำพูดฝรั่งเศสอีกแล้ว จะไม่ยอมปฏิบัติตามคำเจรจาอะไรอีกต่อไป ถึงจะต้องรบกันก็ไม่กลัวแล้ว เราส่งเจ้าหน้าที่ที่เกาะภูเก็ตว่า ไม่ให้อำนวยความสะดวกให้แก่เรือสำเภา 2 ลำนี้ทั้งสิ้น ไม่ให้นำน้ำทำเสปียงอาหาร ลงท้ายนายพลเดฟาร์จเห็นว่าไม่สามารถจะเจรจากับฝ่ายไทยให้มีประสิทธิผลได้ ก็เลยส่งตัวประกันภัยคืนหมดทุกคน แล้วก็แล่นเรือสำเภาทั้งสองกลับเมืองปอนตีเซรีไปตามเดิม กลายเป็นการท่อน้ำข้ามทะเลถึง 2 ครั้งโดยไม่ได้ผลประโยชน์แต่อย่างใด

“ในเวลาเดียวกันนี้ มองซิเออร์เดฟาซกับนายทหารและพลทหาร 330 คนได้ไปยึดเกาะภูเก็ตไว้ ซึ่งเป็นเกาะอยู่ที่ฝั่งตะวันตกเมืองไทย และอยู่ตรงกับเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อมองซิเออร์เดฟาซได้ไปถึงเกาะภูเก็ตแล้ว จึงได้พยายามทำการติดต่อกับไทยต่อไป ได้มีจดหมายไปยังพระยาพระคลังฉบับหนึ่ง แสดงตัวว่ามีได้มีความประสงค์อย่างใด นอกจากจะให้การทิ้งปวงสงบเรียบร้อย และบอกให้พระยาคลังทราบว่ามีมองซิเออร์เดฟาซได้พาข้าราชการไทยซึ่งเป็นตัวจำนำกลับมาแล้ว ขอแต่ให้ไทยคืนพวกฝรั่งเศสที่ไทยยึดไว้เป็นเชลย และคืนข้าวของต่าง ๆ ของพวกฝรั่งเศสเท่านั้น

ฝ่ายสังฆราชเดอ เมเตโลโปลิส ได้อ้อนวอนขอร้องให้ไทยได้ฉวยโอกาสอันดีนี้ สำหรับที่ไทยกับฝรั่งเศสจะได้สมานคึกกันอย่างเดิม ไทยจึงได้ตอบสังฆราชเดอ เมเตโลโปลิสว่าหมดเชื้อในวาระของฝรั่งเศสแล้ว และถ้าก็ได้ตั้งข้อคิดคำถามต่าง ๆ อันฝรั่งเศสจะรับปฏิบัติไม่ได้เป็นอันขาด ซึ่งไทยทำเช่นนี้ สังฆราชเดอ เมเตโลโปลิส ก็ได้ร้องคัดค้าน พระยาพระคลังจึงโกรธขึ้นมาแล้วพูดว่า “ก็ดีแล้ว ถ้าจะต้องรบกันก็รบกันซิ จะเป็นอะไรไป” แล้วไทยจึงได้ส่งไปยังเจ้าพนักงานที่เกาะภูเก็ตอย่างเด็ดขาดห้ามมิให้ส่งเสปียงอาหารหรือน้ำให้แก่พวกฝรั่งเศสอย่างใด และถ้าฝรั่งเศสคนไหนจะขึ้นบกก็ให้จับกุมขังไว้

ส่วนมองซิเออร์เดฟาซก็ได้อุตส่าห์พยายามจะทำความตกลงกับไทยอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ 27 เดือนสิงหาคม จึงได้ส่งคนไทยที่ยึดไว้เป็นตัวจำนำคืนไปอีกคนหนึ่ง และได้ฝากหนังสือพระยาพระคลัง ให้ข้าราชการไทยผู้นั้นถือไป 2 ฉบับ ฉบับหนึ่งนั้นเป็นจดหมายของมองซิเออร์เดฟาซเอง มีใจความขอให้พระยาพระคลังส่งราชทูตไปยังเมืองภูเก็ต และขอให้สังฆราชเดอ เมเตโลโปลิสไปด้วย เพื่อจะได้ทำความตกลงในข้อที่แตกร้างกันนั้น

อีกฉบับหนึ่งนั้นเป็นจดหมายของมองซิเออร์เวเรต์ กล่าวถึงการค้าขายต่าง ๆ และขอให้พระเจ้ากรุงสยามได้พระราชทานเกาะภูเก็ตให้แก่บริษัทฝรั่งเศสไปอินเดีย การที่มองซิเออร์เวเรต์ได้เขียนหนังสือไปเช่นนี้ ต้องนับว่าเป็นคนที่ไม่มีความอายเลย

เมื่อไทยได้รับหนังสือ 2 ฉบับนี้แล้ว ได้ปรึกษาหารือกันอยู่ช้านาน จึงได้มีจดหมายตอบไปว่า ไทยจะไม่ยอมส่งพวกข้าราชการที่จับไว้เป็นเชลยศึกฝรั่งเศส จนกว่ามองซิเออร์เดฟาซจะส่งคนไทย 2 คนที่ยึดไว้เป็นตัวจำนำคืนให้แก่ไทย ลงท้ายสุด ผู้บังคับการทหารฝรั่งเศสก็ได้ยอมทำตามความประสงค์ของไทย เมื่อวันที่ 5 เดือนธันวาคม ค.ศ. 1689 ข้าราชการไทยที่ฝรั่งเศสยึดตัวไปนั้น ได้กลับมาถึงกรุงศรีอยุธยา และได้มาแจ้งว่าเรือฝรั่งเศสได้ออกจากเมืองภูเก็ตกลับไปเมืองเบงกอลแล้ว

ภายหลังอีกหลายอาทิตย์มองซิเออร์เดฟาซก็ได้รับคำสั่งให้กลับไปยังเมืองฝรั่งเศส เวลานั้นกำลังเป็นเวลาเหมาะที่เรือลอรีฟลามจะกลับไปยุโรปอยู่แล้ว และจะได้พาเรือของบริษัทฝ่ายอินเดีย

ซึ่งบรรทุกสินค้าอันมีราคามากรวม 2 ลำ คือเรือลองเรลำนึ่ง เรือเซนต์นิโกลาส์ลำหนึ่งไปด้วย พวก นายทหารฝรั่งเศสกับพลทหารฝรั่งเศสรวม 200 คนจึงได้โดยสารเรือลอร์ฟลามกลับไปยังเมือง ฝรั่งเศสเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1690

แต่การเดินทางคราวนี้นับว่าเคราะห์ร้ายมาก ด้วยได้เกิดการป่วยไข้ขึ้นในเรือ จนถึงกับ มองซิเออร์เคฟาซ์และบุตรทั้งสองคน นายร้อยเอกเคอเลสตริล มองซิเออร์เคอลาซาลเจอกับพวก กะลาสีเรือเกือบครึ่งหนึ่ง ได้ล้มตายกันหมด จึงเป็นการจำเป็นที่เรือจะต้องรอฟักอยู่ที่เกาะมาตินิกอยู่ ถึง 5 เดือน

ครั้นเมื่อวันที่ 2 เดือนมีนาคม ค.ศ. 1691 เรือของบริษัทฝรั่งเศสชื่อลองเรกับเซนต์นิโกลาส์ นั้นได้ไปถึงท่าเรือเมืองรอกกอป แต่ส่วนเรือลอร์ฟลามนั้น ได้ไปถูกพายุอย่างร้ายแรงเมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ ที่ฝั่งเมืองบริตานี เรือได้จมลง ทั้งผู้คนในเรือได้ตายสิ้น มิได้รอดจนคนเดียว”

เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่าท่านนายพลเดฟาร์จชี้ขาดตาขาว ส่งตัวมารีกลับคืนให้แก่พระเจ้าเสื่อ ทั้งสังฆราชเคอ เมเตโลโปลิสให้ตกเป็นเหยื่อคนไทย เพื่อจะเอาตัวรอดฝ่ายเดียว แต่พรหมลิขิตก็ไม่เข้าข้างบุคคลที่ไร้เกียรติขาดอุดมคติ และกำหนดให้เขาเองต้องถึงแก่ความตายด้วยโรคภัยไข้เจ็บ ในระหว่างเรือสำเภาเดินทางกลับประเทศฝรั่งเศสนั่นเอง

แท้จริงแล้วกองทัพฝรั่งเศสที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทรงส่งไปสู้กรุงสยามด้วยความหวัง พระทัยว่าจะยึดกรุงสยามของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นเมืองขึ้นได้สักวันหนึ่ง ลงท้ายก็ตายหมดสิ้นทุกคน มีจำนวนเป็นร้อยที่เจ็บไข้ตายที่เมืองไทยส่วนที่เหลือขึ้นเรือสำเภาปรับปรุงฝรั่งเศสนั้นก็ล้มเจ็บด้วยโรคระบาดในเรือลอร์ฟลามตามถึงแก่ความตายเสียครึ่งหนึ่ง ซึ่งรวมนายพลเดฟาร์จและลูกชายทั้งสองอยู่ด้วย ส่วนอีกครึ่งหนึ่งที่รอดชีวิตจากโรคร้ายมาได้นั้นก็จมน้ำตายจนหมดสิ้นที่ฝั่งทะเลเมืองบริตานี แสดงให้เห็นว่าพระสยามเทวาธิราชของเราศักดิ์สิทธิ์นัก สามารถปราบศัตรูของประเทศชาติได้จนไม่เหลืออยู่แม้แต่คนเดียว

ส่วนสมเด็จพระเจ้าเสื่อเองนั้น มีราชบุตรหรือราชบุตรีกับมารีหรือไม่ ไม่มีข่าวบันทึกไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์ เพราะพงศาวดารไทยฉบับต่าง ๆ มิได้กล่าวถึงพระนางกีบบ้าเลย พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาบอกเพียงสั้น ๆ ว่า

“ขณะนั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวมีพระราชบุตรีเกิดด้วยพระสนมอีกสองพระองค์ ทรงพระนามพระองค์เจ้าแก้วองค์หนึ่งพระองค์เจ้าทับทิมองค์หนึ่ง”

พงศาวดารฉบับคำให้การชาวกรุงเก่าบันทึกไว้อย่างสั้นๆว่า

“และพระเจ้าสุริยเนทราธิบดีมีราชบุตรอันเกิดด้วยพระสนมอีก 3 พระองค์นามว่า เจ้ากุมารอินทร์องค์หนึ่ง เจ้ากิ่งองค์หนึ่ง เจ้าตังองค์หนึ่ง”

แต่เมื่อหนังสือพงศาวดารของไทยไม่บอกชื่อนางสนมสำคัญของพระเจ้าเสื่อบอกแต่ชื่อราชบุตรหรือราชบุตรีที่เกิด ก็ยากที่จะทราบว่ามีการราชบุตรหรือราชบุตรีเกิดขึ้นจากมารีและสมเด็จพระเจ้าเสื่อหรือไม่

สมเด็จพระเจ้าเสือเองนั้น พงศาวดารฉบับคำให้การขุนหลวงหาวัด ชมว่าทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ทำให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุขตลอดเวลาที่ครองราชสมบัติ

“อันพระสุริเยนทรราชินีนั้น ได้เสวยราชสมบัติมาช้านาน อันชาวกรุงเทพมหานครทั้งสิ้น และทั้งอาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง ก็อยู่เป็นสุขทั้งสิ้น”

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา อธิบายว่า สมเด็จพระเจ้าเสือทรงมีพระชนมายุสิ้นเพียง 45 พรรษา และทรงพระประชวรหนักหลังจากที่ได้ไปนมัสการพระพุทธบาท การที่พงศาวดารฉบับคำให้การขุนหลวงหาวัด กล่าวชมว่าพระเจ้าเสือทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ทำให้ประชาราษฎร์มีความสุข ก็น่าจะเป็นความจริงไม่น้อยเพราะเราก็ได้ทราบแล้วว่า โปรดที่จะปราบปรามโจรผู้ร้าย คอยส่งคนมีวิชาสอดส่องอยู่เสมอว่าจะมีคนชั่วคนร้ายเกิดขึ้นที่ใดบ้าง และก็ประหารอาชญากรคนเลวเสียแทบจะหมดแผ่นดินไป

นอกจากนั้น เราทราบจากพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ว่าในรัชกาลของพระองค์นั้น ได้มีรับสั่งให้มีการขุดคลองโดยคนไทยเป็นผู้คุมและฝรั่งมีหน้าที่ส่องกล้องควบคุมให้คนไทยขุดคลองได้ตรงตามแผนที่ การขุดคลองนี้ใช้แรงคนที่ทะเลหลายหมื่นคนและขุดผ่านหมู่บ้านต่าง ๆ มีผลให้บ้านเมืองมีการคมนาคมที่ดีขึ้น นำความเจริญมาสู่ท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

“แล้วมีพระราชโองการตรัสสั่งสมุหนายก ให้กะเกณฑ์เลกหัวเมืองให้ได้ 30,000 ไปขุดคลองโคกขาม และให้ขุดลัดให้ตรงตลอดไป โดยลึก 6 คอก ปากคลองกว้าง 8 วา พื้นคลองกว้าง 5 วา และให้พระราชสงครามเป็นแม่กอง คุมพลหัวเมืองทั้งปวง ขุดคลองจงแล้วสำเร็จดุจพระราชกำหนด แล้วมีพระราชดำรัสแก่ท้าวแสนพระยาเสนาบดีมนตรีมุขทั้งหลายว่า ตั้งแต่ครั้งศักราช 860 ปีมะเมียสัมฤทธิ์ศก ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีนั้น ก็ให้ขุดคลองลำโรงตำบลหนึ่ง

ครั้งล่วงมาศักราช 884 ปีมะโรง จัตวาศก ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระไชยราชาธิราชเจ้านั้น ก็ให้ขุดคลองบางกอกใหญ่ตำบลหนึ่ง ครั้งล่วงมาศักราช 900 ปีจอ สัมฤทธิ์ศก ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าข้างเฝือกนั้น ก็ให้ขุดคลองบางกรวยวัดชลอ ทะลุไปออกวัดมูลเหล็กนั้นตำบลหนึ่ง ครั้งล่วงมาศักราช 970 ปีวอก สัมฤทธิ์ศก ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนั้นก็ให้ขุดคลองลัดริมนัดไก่อเตี้ย ณ ท้ายบ้านสามโคกตำบลหนึ่ง ครั้งล่วงมาศักราช 988 ปีชวด อัฐศก ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททองนั้น ก็ให้ขุดคลองเมืองนนทบุรีตำบลหนึ่ง ตัดมาออกตลาดแกว้นั้น และครั้งนี้เราก็จะขุดคลองโคกขามให้เป็นเกียรติยศไว้ตราบเท่ากัลปาวสาน

จึงเจ้าพระยาจักรีเก็บเอาเลกหัวเมืองนนทบุรี เมืองธนบุรี เมืองนครไชยศรี เมืองสาครบุรี เมืองสมุทรสงคราม เมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรีและเมืองสมุทรปราการ ได้พลหัวเมืองทั้งปวงสามหมื่นเศษ มอบให้พระราชสงครามผู้เป็นนายกอง และพระราชสงครามก็กราบถวายบังคมลา ถึงพลหัวเมืองทั้งปวงไปทำการขุดคลองโคกขาม และที่ซึ่งจะขุดไปทะลุออกแม่น้ำเมืองสาครบุรีนั้น ให้รังวัดได้ทางไกล 304 เส้น และให้ฝรั่งส่องกล้องตัดทางให้ตรงแล้ว จึงให้ปักกรุยแบ่งปันหน้าที่กันขุดตามหมวดตามกอง และปันหน้าที่ให้ขุด คนหนึ่งโดยยาวคืบหนึ่ง กว้างลึกนั้นโดยขนาดคลองและการขุดคลองนั้นได้จัดทำในศักราช 1067 ปีระกา สัปตศก และการนั้นยังไม่ได้สำเร็จก่อน”

ส่วนการเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าเสือ นั้น พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ก็เล่าอย่างค่อนข้างจะยาวและละเอียด แต่เสียดายที่ไม่ได้อธิบายพระอาการในเวลาที่พระองค์ทรงพระประชวร ผู้เขียนจึงไม่มีโอกาสพิจารณาและสันนิษฐานตามความคิดของแพทย์สมัยใหม่ ว่าต้องสิ้นพระชนม์เพราะโรคใด สาเหตุที่ทรงประชวรจะสิ้นพระชนม์นั้น ก็เพราะเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาท ซึ่งผู้เขียนเข้าใจว่าอยู่ที่เมืองสระบุรี

เราอ่านจากพระราชพงศาวดารก็รู้สึกว่าเป็นการเดินทางที่ไกลที่ยากลำบากไม่น้อย ต้องลงเรือพระที่นั่งเรือล่องไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาก่อน ประทับพักร้อน เสวยพระกระยาหาร บรรทมเอาแรง แล้วเดินทางต่อโดยเรือพระที่นั่งอีก ถึงอีกพระตำหนักหนึ่งก็เปลี่ยนเป็นทรงช้าง เดินช้างขึ้นเขาสุวรรณบรรพต จนถึงตำหนักพระที่นั่งอันสุดท้าย ก็ทำพิธีนมัสการเข้าเฝ้าอยู่ 3 วันหลังจากนั้นเสด็จกลับกรุงศรีอยุธยาแทนที่จะส่งพักผ่อน กลับเสด็จต่อไปข้ามแม่น้ำแควป่าสักถึงเขาป่าถิว เพื่อนมัสการพระพุทธฉายา แล้วเสด็จไปเขาพนมโยง นมัสการพระเจดีย์ฐานบนยอดเขา หลังจากนั้นทรงพระประชวรหนักมาสิ้นพระชนม์ ในกรุงศรีอยุธยา

เราชาวไทยสมัยใหม่อ่านข้อความในพระราชพงศาวดาร ก็ไม่แน่ใจว่าสมเด็จพระเจ้าเสือทรงพระประชวรเพราะตรากตรำเดินทางไกลไปนมัสการพระพุทธบาทที่นั่นที่นี้มายหลายแห่งเกินไป จนเป็นไข้ป่าหรือโรคอื่นที่ร้ายแรง ไม่สามารถทรงเอาพระชีพรอดมาได้ หรือสมเด็จพระเจ้าเสือเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาทในถิ่นที่ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เพราะสุขภาพไม่ดีอยู่แล้ว และทรงหวังว่าการทำบุญบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะมีผลให้พระองค์ต่อพระชนมายุได้ เพราะเป็นธรรมเนียมของคนโบราณที่เมื่อเจ็บป่วยและคิดว่าความตายจะมาถึงในไม่ช้า ก็จะไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในถิ่นที่ต่าง ๆ โดยหวังว่าจะหายเจ็บหายไข้ หรือตายไปก็จะได้ขึ้นสวรรค์

เราทราบจากพระราชพงศาวดารว่าสมเด็จพระเจ้าเสือ ‘เสวยน้ำจันทน์ขาวอยู่เป็นนิจ’ ซึ่งมีความหมายว่าส่งขอบตีมสุราอยู่เป็นนิจสิน การที่ทรงดื่มเหล้ามาก จะมีผลให้เป็นโรคตับแข็งหรือ Alcoholic cirrhosis หรือไม่นั้น เราก็ได้แต่เดาทราบแน่นอนแต่เพียงว่า เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์เพราะโรคกำเริบหนักขึ้นในกรุงศรีอยุธยา พระชนมายุได้เพียง 45 พรรษาเท่านั้น

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา บรรยายไว้ค่อนข้างจะยาวว่า

“ครั้นถึงมาฆมาสศกฤกษ์ดี ถึงพระบาทบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชดำรัสสั่งสมุหนายก ให้ตรวจเตรียมพลพยุหบาตราโดยกระบวนขลมารคสถลมารคทั้งปวงให้พร้อมเสร็จ และเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปนมัสการพระพุทธบาทโดยพระราชประเพณีมาแต่ก่อน ครั้นถึงศุภวารมหาพิชัยฤกษ์ จึงสมเด็จพระบาทบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ทรงเครื่องสิริราชวิภูษนา ลังการาภรณ์ บวรรัตนมาลีมีมาศมงกุฎ สอดทรงวิสุทธีสังวาลกาญจนอลงกตรจนา ทรงวิไชยมหาราชาวาอุธสำหรับบราชมยุทธรพรเสร็จ ก็เสด็จลงเรือพระที่นั่งไกรสรมุขพิมาน

อลังการด้วยเศวตมยุราฉัตร ชนิดพระอภิรมมุขมลายพรายพรรณ บังกรวิวรรณบัณฑกสลอน สลับ สรรพด้วยกรรชิ่งกลิ้งกลดจามรมาศดาชดา คู่มือพารดิเรกพันลึก อออีกด้วยกระบี่ ธูชทวนเทียว ธวัชเป็นทิวแถว ดูแพรวพรายปลายระยาประยับจับพื้นทิมพรพรโรกาส เดียรดาชด้วยเรือท้าวพระยา

สามนตราราชสกุลขุนหลวง ต้นเชื้อกปลายเชื้อกทั้งหลาย รายเรียงจับฉลากเป็นคู่ ๆ ดูเป็นชนิด โดย
 กระบวนพยุหยาตราหน้าหลัง คับคั่งเนืองนองก้องกาทล ด้วยศัพท์สำเนียงเสียงพลอุโฆษ แตรสังข์
 ดุริยางคดนตรี ปีกลองชนะประโคนครั้นครั้น เพียงพืนพสุธาจะกัมปนาท ให้ขยายพยุหยาตราคลา
 เคลื่อนเลื่อนไปโดยชลมารค แล้วหยุดประทับร้อน ณ ราชนิเวศน์ พระนครหลวง เสวยพระกระยา
 ทหารสำราญพระราชหฤทัย เสด็จเข้าพระบรรทมในที่นั้น

ครั้นสายแล้วสายนาฬิกา จึงให้ออกเรือพระที่นั่งไปโดยลำดับ トラบเท่าถึงที่ประทับพระ
 ตำนกเจ้าสนุก แล้วเสด็จทรงช้างพระที่นั่งฟังสกลเกษที่นั่งรองบวรประทุม ชุมชุมราชพิริโยธา
 พลากร พงษ์พร้อมตั้งตามกระบวนพยุหยาตรา สดลมารคสรรพเสร็จ ก็เสด็จยกพยุหเสนยากร
 ทวยหาญไปโดยลำดับสดลมารควีถี ถึงเขาสวรรณบรรพต จึงหยุดพระคชาธาร ทรงรำพระแสงขอ
 เหนือตระพองข้างต้น ลี้นวารสามนัด บูชาพระพุทธรูปตามอย่างพระราชประเพณีเสร็จแล้ว ก็บาย
 พระคชาธารเข้าไปที่ประทับ ณ พระราชนิเวศน์ธารเกษม แล้วเสด็จมานมัสการพระพุทธรูปทุกเวลา
 เข้าเย็น ให้เล่นการมหรสพถวายเป็นการบูชาพุทธสมโภชนล้วน ค่ำบสามวัน

ครั้นค่ำให้จุดดอกไม้เพลิงต่างๆ ระथाใหญ่แปดระथा บูชาพระพุทธรูปเป็นมโหฬารยิ่งนัก
 แล้วทรงพระกรุณาให้ถอยเรือพระที่นั่งแห่งทั้งปวง กลับลงไป ณ กรุง แล้วถวายนมัสการลา ยก
 พยุหโยชธานีกรทวยหาญผ่านไปโดยทิศตะวันออก ข้ามแม่น้ำแควป่าสัก เขาปลิว เสด็จขึ้นถวาย
 นมัสการพระพุทธรูปแล้วประทับอยู่ที่นั่นสามแควจึงเสด็จยกพลนิยายบายหน้าไปโดยบูรพทิศ และ
 เสด็จประพาสไปถึงเขาพนมโยง จึงเสด็จขึ้นนมัสการพระเจดีย์ฐานบนยอดเขานั้น และเสด็จประทับ
 อยู่ที่นั่นอีกสามแคว จึงเสด็จยกพลเสนยากร รอนแรมประพาสไปในวนาประเทศทั้งปวงสิ้นสองสาม
 แคว มีพระราชหฤทัยปรารถนาจะไปประพาสล้อมข้างเดือนในป่า ก็พอทรงพระประชวรลง จึงเสด็จ
 ยกพยุหโยธาทัพกลับเข้าพระนคร และพระโรคนั้นก็ยิ่งกำเริบมากขึ้น ทรงพระประชวรหนักลง และ
 บรรดาข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง ก็เข้าไปนอนประจำของในพระราชวังทั้งสิ้น

ฝ่ายพระราชสงครามและนายหมวดนายกองเจ้าหน้าที่ทั้งหลาย ซึ่งคุมพลทำการขุดคลองนั้น
 และขุดได้ครึ่งหนึ่งยังมีได้สำเร็จ ครั้นไปแจ้งว่าทรงพระประชวรหนัก ก็เลิกการนั้นเสียกลับเข้ามาพระ
 นครและการนั้นก็ยังคงอยู่ ส่วนสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินก็ทรงพระประชวรอยู่ ณ พระที่นั่งสุริยามริ
 นทร์ พระโรคนั้นก็หนักเป็นอาลัยทิวงคตอยู่แล้ว จึงทรงพระกรุณา โปรดมอบเวนราชสมบัติให้แก่
 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคตใน
 เดือน 6 ปีจอ อัฐศกนั้น

พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธรูปเจ้าอยู่หัวพระชันษากำเนิดชกาล จัตวาศก
 ศักราช 1024 ปีแรกเสด็จขึ้นราชาภิเษกเสวยราชสมบัติขึ้น พระชนม์ได้ 36 พรรษา เสด็จดำรง
 ราชอาณาจักรอยู่ได้ 9 ปีเศษสวรรคต ณ พระที่นั่งสุริยามรินทร์ในเดือน 6 ปีจอ อัฐศก ศักราช
 1068 นั้น รวมพระชนม์ได้ 45 พระพรรษา”